

FRN:s genusforskningsprogram 1991- 1999

Bakgrund: brist på pengar

Då regeringen i 1990 års forskningsproposition förklarade att man hade satsat färdigt på kvinno- och jämställdhetsforskning, att den nu var integrerad i huvudfåran, protesterade riksdagskvinnor i en gemensam motion över alla partigränser. Tack vare denna protest kom kvinno- och jämställdhetsprogrammet, sedermera genusforskningsprogrammet, till inom forskningsrådsnämnden (FRN).

Riksdagskvinnornas satsning på kvinno- och jämställdhetsforskning/genusforskning kom i rätt tid. Antalet ansökningar steg snabbt under 90-talet från över 100 vid den första hastigt tillkomna utlysningen 1991 till nära 300 år 1997. De öronmärkta medlen inom FRN till genusforskning ökade genom regeringens beslut under årens lopp till c:a 10 milj kr, dock inberäknat administration. När kommittén övergick till mer begränsade utlysningar inför budgetåret 1998 var anledningen snarare ekonomisk och administrativ, eftersom själva bredden och öppenheten fortfarande kändes rätt. Men varken pengarna, sekretariatsresurserna eller ledamöterna räckte egentligen till för så många projekt trots heroiska ansträngningar. Dessutom måste man tänka på allt det arbete som lades ner på ansökningarna och på de få som kunde få lön för mödan. Utlysningarna begränsades ehuru fortfarande med en viss bredd.

Genomsnittligen har de öron-

märkta medlen under årens lopp räckt till c:a 20 procent av projektansökningarna. Vid fördelningen av projektanslag inför 1999 kunde kommittén fördela medel till 9 nya projekt av 110 nya ansökningar (8 procent av det totala antalet nya projekt). **Den i dag spridda föreställningen inom universitetsvärlden att de som håller på med genusforskning är särskilt gynnade är en myt.** Den påminner om den sanna historien om läraren som beslöt sig för att fördela sin uppmärksamhet lika på flickorna och pojkarna i sin klass genom att ge lika många frågor åt vardera gruppen. Redan på frukostrasten första dagen hade hon en delegation pojkar hos sig som var övertygad om att fröken fjäskade för flickorna.

Spänningar inom FRN

FRN är ett mindre rådsorgan vid sidan av de "tunga" råden. Det säger sig självt att det inte var bra för FRN:s ställning inom forskningsvärlden att i början av 90-talet pådyvlas en lågstatusföreteelse som kvinno- och jämställdhetsforskning. Det har varit FRN:s bestämda policy att inte på något sätt betrakta genusforskningsprogrammet – vare sig i princip eller i fråga om administrativa resurser – annorlunda än andra uppdrag som riksdagen eller regeringen givit FRN, såsom bok- och biblioteksforskning eller alkoholforskning. Men ämbetsmannaplikten fanns, det gällde att manligt axla ansvaret och se till att denna verksamhet inte alltför mycket skämde ut FRN. För säkerhets skull placerade sig den dåvarande huvudsekreteraren inledningsvis i

genusforskningskommittén. Hans insats där kom att bli att inför andra året kräva att utlysningen inte skulle vara bred utan rikta in sig på något visst område, något visst problem. Genusforskningen skulle partout anpassas till FRN:s uppgift som organ för forskningsinitiering med speciella riktade satsningar, "forskningsfronten".

Vad för sorts forskning den dåvarande huvudsekreteraren egentligen hade tänkt sig, vet man inte, men troligen inte den inriktning som kommittén valde. Om man som en form av "forskningsfront" inom genus/forskningen söker tänka ut vad som är *nytt* i förhållande till forskning utförd före de tre senaste decennierna, handlar det om det som brukar beskrivas som den manliga normens primat eller könshierarki eller tolkningsföreträde. Utlysningen kom bl. a. att innehålla följande formulering:

Den forskning som forskningsrådsnämnden framför allt vill stödja, konstitueras inte av sitt studieobjekt (kvinnor) utan av sitt tolkningsperspektiv. *En grundläggande frågeställning* på detta område kan vara relationen mellan kön och makt. (kursiverat här)

Med formuleringen påminner man om den problematisering av relationerna mellan könen som inte finns i den traditionella forskningen. Man kan beskriva samma problematisering i genusforskningens utveckling i termer av en *metateoretisk* eller *empirisk* syn på den manliga normens primat, tolkningsföreträde etc. Med den metateoretiska utgångspunkten

utgår man från dess förekomst. Med den empiriska utgångspunkten menar man att man empiriskt visar (har visat eller motbevisat) dess förekomst. Det finns argument för och emot. **För** en empirisk hållning talar att den ger rum för förändringar med hänsyn till förändrade förhållanden. Den är också formellt mera acceptabel mot bakgrund av den vetenskapliga idealbildningen om fakta och objektivitet. **Mot** den empiriska inställningen talar att man kan fortsätta och kräva fakta om existensen av den manliga normens primat. Risker finns att omgivningen aldrig blir nöjd, hur mycket empiri som än läggs fram. Det blir återigen en fråga om tolkningsföreträde när bilden skall anses fullständig. På det sättet förkväver man strävan efter nya insikter och förståelse – och utveckling. Man kan ständigt kräva nya fakta innan man tillåter sig – eller någon annan – att göra analyser eller dra slutsatser.

Under ett par års tid fungerade denna utlysning utan problem. Men 1994 slog åskan ner. Professor Svante Nordin fick se utlysningen på en institutionsexpedition i Lund och slog larm i Svenska Dagbladet. Här fick man verkligen sina värsta farhågor besannade om genus/könforskningens ovetenskaplighet, könspolitiserings och låga kvalitet. Ledningen för FRN blev helt tagen på sängen. Följaktligen blev också svaret goddag-yxskäft. Det som FRN:s ledning gjorde, eftersom den hade en inre oro att Svante Nordin egentligen hade rätt, var att i sina svar i tidningen hävda (alldeles riktigt) att man tillämpade sedvanliga

krav på metod, kompetens etc. Svante Nordin har senare klagat på att FRN egentligen inte svarade honom och till en viss del kan man förstå honom.¹

Internt fick FRN-ledningen bekymmer. Flera av forskarna i forskningsrådsnämnden (som består av både forskare och allmänrepresentanter) förklarade för ledningen att de inte kunde sitta kvar om inte utlysningen rättades till. Å andra sidan stod genusforskningskommittén fast vid sin formulering. Det skall genast läggas till att de kommittéer som nämnden inrättar endast är rådgivande. Det betyder att beslutet helt låg i ledningens händer. En ny formulering utarbetades som nämnden kunde acceptera och som kommittén inte hade några grava invändningar mot. Poängen med den var att den inte öppet hävdade ett könsmaktsperspektiv. Genusforskningens syfte var enligt utlysningen:

att korrigera mansdominerad forskning med nya data, teorier och insikter

att ta fram allsidig och systematisk kunskap om könsrelationernas betydelse i olika tider och olika kulturer

Händelsen vållade starka reaktioner i såväl FRN:s kansli som i nämnden vilket såväl kommitténs ordförande som sekreterare fick känna av.

Efter denna händelse beslöt nämnden att framhålla som grundläggande regel i alla utlysningar inom FRN att dess "forskningsstöd står i den allsidiga belysningens tjänst till gagn för det öppna demokratiska samhället". *Det är en formulering ingen*

kan invända mot. Men man kan fråga hur en del professorer i forskningsrådsnämnden tolkade denna allsidighet och öppenhet, om man i forskningen inte ens får ta upp, ja, inte nämna, den möjliga förekomsten av manlig hegemonisk makt.

Forskning 2000 och framtiden

I mars 1999 förelåg en nordisk utvärdering av genusforskningsprogrammet som FRN låtit genomföra. Den är starkt positiv. I skrivande stund är dock genusforskningens framtid på rådsnivå oklar. Men så är både forskningsrådets och forskningsrådsnämndens framtid oklar just nu på grund av utredningen *Forskning 2000* som föreslår stora förändringar. För nämndens och genusforskningens del föreslår utredningen en sorts ny FRN med en del av uppgifter liknande de FRN redan har, inklusive genusforskningen.

I en rad remissvar i samband med *Forskning 2000* har oro uttryckts över att existensen av särskilda öronmärkta medel för genusforskning skulle medföra att råden känner mindre ansvar för genusforskningen än de skulle göra om dessa medel inte fanns. Tio års erfarenhet säger dock att så inte är fallet. Enligt uppgifter från de handläggande tjänstemännen inom berörda råd är det ytterligt sällsynt/förekommer inte att man i rådets prioriteringskommittéer diskuterar enligt linjen att en ansökan med genusperspektiv kan föras åt sidan därför att FRN:s genusforskningsprogram finns och ger stöd. (För att vara ytterligare på den säkra sidan har också genusforskningskommittén tagit för vana att

fatta årliga beslut om tilldelning efter forskningsråden för att överhuvudtaget inte locka in dem på sådana tankegångar.) Dessutom vänder sig genusforskningskommittén och råden delvis till olika grupper. Som utvärderingsgruppen framhåller får – förutom etablerade forskare – många doktorander och nyblivna disputerade medel hos FRN. Råden däremot tenderar att ge till redan väletablerade forskare, också väletablerade kvinnoforskare. I princip måste man vara disputerad inom råden för att få stöd. Som siffrorna i utvärderingen visar kan råden starkt öka sitt intresse och sin generositet mot genusforskningen utan att det på något sätt minskar behovet av särskilda öronmärkta medel till genusforskningen. Det ena tar inte ut det andra.

Om vi förutsätter att riksdagskvinnornas särskilda satsning

överlever omorganisationen (och helst utvidgas), är det av stor vikt att överväga den framtida inriktningen. I utvärderingen framkommer ambivalensen: den vill gärna ha breda utlysningar men den vill också ha särskilda satsningar. Med materiella och mänskliga resurser är detta naturligtvis inte svårt att genomföra. Men om man måste välja. Man kan inte lysa ut brett utan att ha någon form av anständigt anslag att dela ut och för närvarande räcker det verkligen inte till både och.

En generell invändning mot konceptet med bred utlysning från början av 90-talet är att förhållandena har förändrats genom den ganska dramatiska utvecklingen av genusforskningen under 90-talet. Frågan är vilken omvärldsuppfattning man har på denna punkt. Har utvecklingen gått så starkt framåt att breda

utlysningar är mindre fruktbara än särskilda satsningar på efter-satta ämnesområden eller på särskilda samhällsfenomen?

Det vore i själva verket mycket givande om KVT:s läsare hade synpunkter på den framtida utformningen av ett genusforskningsprogram på rådsnivå, om ett sådant kommer att finnas, både vad beträffar bredd eller särskild inriktning eller särskilda samhällsfenomen. FRN:s genusforskningskommitté mottar med intresse synpunkter.

*Anne Marie Berggren
Barbro Westerholm*

NOTER

1. Han och andra som är intresserade av argumentationen hänvisas till *Tvårsnitt* nr 1 1998, där sekreteraren i kommittén indirekt svarar Svante Nordin.